

VEŠTAČENJE U ZAKONIKU O KRIVIČNOM POSTUPKU

EXPERTISE IN CRIMINAL PROCEDURE CODE

Damir Okanović¹; Milorad Cvijan²

XII Simpozijum
"Veštačenje saobraćajnih nezgoda
i prevare u osiguranju"

Rezime: Saobraćajno-tehničko veštačenje je jedno od najznačajnijih i najčešćih vrsta veštačenja u krivičnom postupku. U ovom radu predstavili smo pravni osnov za ovu vrstu veštačenja. Novi Zakonik o krivičnom postupku unosi mnoge novine koje bi trebalo da preciznije regulišu sve što je vezano za veštačenje i veštake, osnovne odredbe veštačenja, uviđaj i rekonstrukciju. No i pored mnogih novina, i dalje su ostale neke nejasnoće i nesaglasnosti, koje mogu otežavati rad veštaka.

KLJUČNE REČI: ZAKONIK O KRIVIČNOM POSTUPKU, VEŠTAČENJE, STRUČNO LICE, VEŠTAK.

Abstract: Traffic-technical expertise is one of the most important and the most common expert evidence in criminal court procedure. This paper presents a legal base for this type of expertise. The new criminal procedure code brings many changes that should more accurately regulate anything related to the expertise and experts, the basic regulations for the expertise, the investigation and the reconstruction. In spite of many new acts, there still remain some ambiguities and inconsistencies, which can complicate the work of an expert.

KEY WORDS: CRIMINAL PROCEDURE CODE, EXPERTISE, PROFESIONAL, EXPERT.

¹ Srpski komitet za bezbednost saobraćaja, advokat.okanovic@mail.com

² Saobraćajni fakultet u Beogradu, zizam@mail.com

1. UVOD

Institut **veštačenja** u Srbiji u određenom obliku postoji još iz vremena prvih pisanih kodifikacija (IX vek). Još u to vreme sudije, odnosno lica koja su vodila odgovarajuće postupke, koristila su pomoć onih lica koja su imala specifična-stručna znanja i veštine kojima oni nisu raspolagali, da bi razrešili dileme i mogli doneti odgovarajuće, na zakonu zasnovane odluke. U savremenom pravnom sistemu Srbije institut veštačenja predviđen je u skoro svim postupcima pred sudovima i organima uprave – krivičnom, parničničnom, vanparničnom, izvršnom, prekršajnom, i upravnom. Interesantno je da u postupku pred Ustavnim sudom Srbije nije izričito predviđen institut veštačenja, pre svega jer se u postupcima pred USS raspravlja o pravnim pitanjima, a ne činjeničnim. Međutim Zakon o ustavnom sudu (SG 109/07 i 99/11) određuje da na javnu raspravu "pozivaju se, kada je to potrebno ... naučnici i javni radnici, kao i druga lica, radi davanja mišljenja i objašnjenja." (čl. 38. st. 3.), pa se na osnovu takve odredbe može zaključiti da je svojevrsno veštačenje moguće i u postupku pred USS.

Pravni osnov veštačenja kao dokazne radnje, u krivičnom postupku u Republici Srbiji od 15. januara 2012. godine za krivične postupke za dela organizovanog kriminala i ratnih zločina, a od 1. oktobra 2013. godine za sve krivične postupke, jeste Zakonik o krivičnom postupku (SG 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, i 45/13). Novi ZKP od trenutka usvajanja u Narodnoj skupštini uveliko u stručnoj javnosti pobuđuje oprečna mišljenja, hvale za pojedine odredbe, ali i velike zamerke tj. da su pojedini članovi Zakonika suprotni Ustavu Republike Srbije.

2. NOVINE U ZAKONIKU O KRIVIČNOM POSTUPKU

Imajući u vidu da je u novim ZKP-om predviđena suštinska promena u odnosu na dosadašnji sistem tj. predviđeno je da istragu vodi tužilac, to smatramo da je potrebno predstaviti i najvažnije novine ZKP-a, a prvenstveno koje se odnose na veštačenje, jer su one značajne za sve veštake, pa samim tim i za veštake saobraćajne struke, a što je predmet našeg razmatranja. Nemamo pretenziju da u ovom radu obuhvatimo sve novine već samo najvažnije po našem mišljenju, a one odredbe koje su nepromenjene ili neznatno promenjene nećemo posebno napominjati. Takođe, nećemo se posebno osvrnuti ni na članove i odredbe vezane za veštačenje telesnih povreda, veštačenje leša i psihijatrijsko veštačenje.

U Zakoniku o krivičnom postupku (Novi ZKP) veštačenje je propisano u glavi **VII**, od člana 113. do člana 132. pod nazivom **DOKAZI** i slovnom oznakom **v**).

2.1. Izuzeće

S obzirom na novi koncept istrage - tužilačka istraga, to kada su u pitanju odredbe o izuzeću veštaka, prema novom ZKP-u, sada o izuzeću veštaka može da odlučuje i javni tužilac. (čl. 42. st. 3.)

2.2. Razlozi za veštačenje

Prva odredba koja uređuje deo o veštačenju nosi naslov **Razlozi za veštačenje**. Njome je zakonodavac uneo novinu da se "**Veštačenje ne može odrediti radi utvrđivanja ili ocene pravnih pitanja o kojima se odlučuje u postupku.**"(čl. 113. st. 2.)

Veštačenje je skup aktivnosti koje pretpostavljaju stručno znanje ili veštinu, od kojih prva podrazumeva utvrđivanje činjenice (nalaz veštaka – *visum repertum*), a druga izvođenje stručnog zaključka o utvrđenoj činjenici (mišljenje veštaka – *parere*).⁵ Shodno maksimi *iura novit curia* (sud poznaje pravo) sud ne bi smeo da traži stručnu pomoć veštaka radi utvrđivanja ili ocene pravnih pitanja. Smatramo da je ova odredba, kao novina, od posebnog značaja za veštake saobraćajne struke, jer se u praksi dešavalo (učestalo u poslednje i to duže vreme) da su se neki veštaci u pisanim nalazima i mišljenjima bavili i davanjem odgovora na pravna pitanja, a dešavalo se da su i pojedine sudije i to naredbom ili rešenjem za saobraćajno-tehničko veštačenje tražili od veštaka da se u procentima izjasne o propustima učesnika nezgode-procentualno opredele krivicu, a veštaci to i činili i to sve pod formom da "pomognu" sudu i sudiji.

Međutim, postavlja se pitanje, s obzirom da se zabrana utvrđivanja ili ocenjivanja pravnih pitanja odnosi na organ postupka u procesnom trenutku određivanja veštačenja, da li je tom odredbom izričito zabranjeno veštacima da se bave utvrđivanjem ili ocenom pravnih pitanja. Nakon uvođenja ovakve odredbe, očekujemo da se u praksi više neće očekivati od veštaka utvrđivanje i ocena pravnih pitanja u bilo kojoj fazi postupka, odnosno bilo kojoj fazi veštačenja. Takođe, očekujemo da će se shodno ovoj odredbi veštaci nadalje uzdržati da se u bilo kom procesnom trenutku upuštaju u pitanja o kojima treba da odlučuje isključivo sud.

Odredbe ZKP ne predviđaju posledice ukoliko organ postupka odredi, odnosno veštak izvede veštačenje kojim se utvrđuju ili ocenjuju pravna pitanja. U slučaju da veštak ipak da mišljenje o određenim pravnim pitanjima, sud će prihvatiti samo deo nalaza koji je iz domena stručnog znanja veštaka i na osnovu takvog veštačenja će doneti odluku (Okružni sud u Beogradu, KŽ-2620/02 od 27.12.2002.)

I dalje ostaje nepomenuto u ZKP-u, kao i u drugim Zakonima, šta su to pravna pitanja konkretno, te preostaje oslanjanje na sudsku praksu. Smatramo da je naročito osetljivo u praksi pitanje prilagođavanja brzine, odnosno postupci u kojima se postavlja pitanje da li je vozač prilagodio brzinu shodno odredbama ZBS-a (čl. 42. st. 1.) ili nije. Svakako je od izuzetnog značaja pitanje da li je vozač pod datim okolnostima imao razlog da predvidi konkretnu prepreku ili nije imao razlog da je predvidi. Takođe, saobraćajni veštak je dužan da pruži odgovarajuće tehničke podatke, a na osnovu njih sud mora da utvrdi da li je brzina bila prilagođena saobraćajnoj situaciji ili nije (Vrhovni sud Srbije, KŽ1-334/06 od 25.9.2006.). Mišljenje autora nije saglasno ovakvom shvatanju VSS jer procena saobraćajne situacije nije pravno pitanje, kao što pravno pitanje nije ni to da li je vozač imao razloga da pod datim okolnostima predvidi prepreku ili ne. Ova tema svakako zasluži dalju razradu, ali imajući u vidu da je cilj rada sumarno predstavljanje novina ZKP-a nećemo dalje raspravljati o ovom pitanju.

2.3. Pojam veštaka

U novom ZKP-u prvi put je definisan veštak i to u članu 114. stav 1. koji nosi naslov **Određivanje veštaka** i glasi: "**Veštak je lice koje raspolaze potrebnim stručnim znanjem za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice u postupku**"., dok je u Zakonu o sudskim veštacima u članu 2 definisano šta je to veštačenje i glasi: "**Poslovi veštačenja, u smislu ovog zakona, predstavljaju stručne aktivnosti čijim se obavljanjem, uz korišćenje naučnih, tehničkih i drugih dostignuća, pružaju sudu ili drugom organu koji vodi postupak potrebna stručna znanja koja se koriste prilikom utvrđivanja, ocene ili razjašnjenja pravno relevantnih činjenica**".

Suprotno definiciji veštaka u zakletvi se od veštaka traži da veštači u skladu sa pravilima nauke ili veštine, a što veštak po definiciji ne poseduje (obrazloženje zakletve ćemo kasnije navesti).

2.4. Inostrani element u određivanju veštačenja

U dosadašnjoj sudskoj praksi u Srbiji bilo je primera da se veštačenje poveri inostranom licu. Za takvo postupanje nije postojalo naročito pravno utemeljenje u prethodnim zakonima o krivičnom postupku. Novi ZKP sada sadrži odredbu koja to izričito omogućava. Ako za određenu vrstu veštačenja ne postoji domaći stručnjak, stručna ustanova ili državni organ ili je to opravdano zbog posebne složenosti slučaja, prirode veštačenja ili drugih važnih okolnosti, za veštaka se izuzetno može odrediti strani državljanin, odnosno veštačenje se može izuzetno poveriti stranoj stručnoj ustanovi ili organu druge države. (čl. 114. st. 5.)

Ova odredba u saglasnosti je sa odredbama Zakona o sudskim veštacima (SG 44/10) koji određuje da izuzetno, ukoliko u Republici Srbiji nema veštaka odgovarajuće struke ili postoje drugi pravni ili stvarni razlozi zbog kojih veštaci iz Republike Srbije ne mogu obaviti poslove veštačenja u konkretnom predmetu, poslove veštačenja u Republici Srbiji može u pojedinačnim slučajevima obavljati i veštak ili pravno lice iz druge države, koji prema zakonu te države ispunjavaju uslove za obavljanje poslova veštačenja. (čl. 3. st. 2. ZSV). Organ postupka dakle mora imati u vidu da inostrano lice mora ispunjavati uslove matične države za obavljanje poslova veštačenja.

Iz same odredbe čl. 114. st. 5. ZKP-a ne može se bliže utvrditi šta se podrazumeva pod izrazima "posebna složenost slučaja", "priroda veštačenja" i "druge važne okolnosti" što stvara mogućnost da organ postupka odredi veštačenje od strane inostranog lica u svakom postupku.

Iako ZKP izričito ne rangira dokazni kredibilitet "domaćeg" i "inostranog" veštačenja, tumačenjem čl. 114. st. 5. ZKP moglo bi da se protumači da inostrano veštačenje ima viši dokazni kredibilitet od domaćeg. Naime, ako je jedan od osnova za inostrano veštačenje "posebna složenost slučaja" onda se bi se moglo pretpostaviti da domaće lice nije bilo u stanju da izveštači slučaj usled čega je određeno strano veštačenje, pa bi u toj konstelaciji moglo da se zaključi da je samim tim inostrano veštačenje višeg kredibiliteta. Smatramo da se ocena dokaznog kredibiliteta veštačenja ne sme vršiti po kriterijumu porekla domaćeg ili strano.

2.5. Mere za obezbeđenje prisustva veštaka

Dužnosti veštaka regulisane su članom 115. ZKP iz 2001. godine, a novim ZKP nazvane su **Dužnost veštačenja** i regulisane takođe članom koji nosi isti broj tj. 115. i u kome je navedena odredba da se veštak, u slučaju neopravdanog izostanka, može i prinudno dovesti, a Sud ga može i novčano kazniti.

Mišljenja smo da Zakonodavac nije postupio ispravno kada je u Novom ZKP predvideo mogućnost privođenja veštaka u slučaju neopravdanog izostanka, jer bi bilo najblaže rečeno neprimereno privesti veštaka, a zatim od tog istog veštaka tražiti i očekivati da pomogne Sudu svojim stručnim znanjem i veštinom, bez obzira na javno poniženje koje je doživeo prilikom privođenja.

Zakonom o veštačenju je regulisano u članu br. 19 kada će veštak biti razrešen i brisan iz Registra veštaka pa organ postupka može posegnuti za tim vidom sankcionisanja nesavesnog veštaka.

Osim toga Zakonodavac je predvideo i mogućnost, a što je i novina u ZKP-u, da veštak koji ne može da dođe pred sud ili mu je dolazak znatno otežan može biti ispitan putem mehaničkih sredstava za prenos slike i zvuka, ako veće smatra da je njegov iskaz važan (član 404 stav 1. **Izvođenje dokaza van glavnog pretresa**), pa u tom slučaju bi privođenje veštaka bilo suprotno navedenoj mogućnosti saslušanja.

2.6. Određivanje veštačenja

Odlučivanje o određivanju veštačenja i Naredba o veštačenju, kao posebni članovi i pri tome šta naredba o veštačenju treba da sadrži, predstavljaju novinu u Novom ZKP-u u odnosu na ZKP iz 2001. godine.

Veštačenje određuje organ postupka (sud, tužilaštvo ili policija) po službenoj dužnosti ili na predlog stranke (tužilac i okrivljeni) ili branioca (čl. 117. st. 1.). Ako veštačenje predloži stranka ili branilac organ postupka ga može pozvati da predloži kome treba poveriti veštačenje i koja pitanja treba postaviti veštaku (čl. 117. st. 2.). Ovu odredbu bi trebalo tumačiti tako da stranka ili branilac imaju pravo da, i bez poziva organa postupka, u svom predlogu za određivanje veštačenja naznače ko bi obavio veštačenje i na koja bi pitanja trebalo da odgovore.⁵

2.7. Naredba o veštačenju

Smatramo da je jedna od najznačajnijih novina što je prvi put izričito propisan sadržaj naredbe o veštačenju (čl. 118.) tako da veštaci više ne moraju, kako je do sada bilo, da uobičajeno samo "*utvrde uzrok i način nastanka saobraćajne nezgode*", već se veštacima sada bliže može precizirati koje činjenice treba da utvrde.

Osim jedne od najznačajnijih novina, u istom članu, ali pod tačkom br. 8 sadržaja naredbe, veštak se upozorava "**da činjenice koje je saznao prilikom veštačenja predstavlja tajnu**", što je propisano i članom 29. Zakona o sudskim veštacima, ali se ni u Zakonu o sudskim veštacima, kao ni u novom ZKP-u, niti u Zakoniku iz 2001. godine ne navodi do kada veštak treba da čuva tajnu. Da li je glavni pretres koji je javan (izuzev kada to nije) dovoljan u smislu da nakon glavnog pretresa prestaje obaveza veštaka čuvanja tajne ili je to nakon pravosnažnosti presude ili nekog drugog procesnog momenta. U slučaju odavanja tajne radilo bi se o krivičnom delu povrede tajnosti postupka (čl. 337. st. 1. KZ).

2.8. Zakletva

U novom ZKP-u promenjen je tekst zakletve koji sada glasi: "**Zaklinjem se da ću veštačiti u skladu sa pravilima nauke ili veštine, savesno, nepristrasno i po svom najboljem znanju, i da ću tačno i potpuno izneti svoj nalaz i mišljenje**" (čl. 119.)

U definiciji veštaka koju je sada prvi put Zakonodavac uveo u ZKP, ne pominje se ni nauka niti veština, već se navodi da je veštak lice koji raspolaže potrebnim stručnim znanjem, dok se u zakletvi veštak poziva da će veštačiti u skladu sa pravilima nauke ili veštine, odnosno traži se od veštaka da se zakune u nešto što ne poseduje prema definiciji veštaka.

Osim toga, zakonodavac je isključiv ili nauka ili veština (ako bi smo posmatrali samo zakletvu ne uzimajući u obzir definiciju veštaka), pa bi se moglo zaključiti da ne postoje veštačenja gde je neophodno posedovanje i veštine i poznavanje nauke. Svakako da postoje takva veštačenja gde je neophodna veština i gde koliko nam je poznato nema nauke (npr. sajdžije).

2.9. Stručni savetnik

Možda najznačajnija novina za veštake, a posebno za veštake saobraćajne struke, je mogućnost da u toku krivičnog postupka budu angažovani kao stručni savetnici od strane jedne od stranaka u postupku (član 125).

Prema definiciji šta je stručni savetnik (član 125 stav 1) "**Stručni savetnik je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje.**", stručni savetnik bi mogao biti i veštak (imajući u vidu definiciji veštaka), ali takođe bi stručni savetnik moglo biti i stručno lice koje nije upisano u registar sudskih veštaka.

Ni sud ni drugi organi postupka ne određuju stručnog savetnika, već lice stiče svojstvo stručnog savetnika dobijanjem punomoćja od strane stranke u postupku. Na osnovu punomoćja stručni savetnik ima precizno definisana prava i dužnosti u krivičnom postupku (član 126.) koja mu omogućavaju da pruži stranci potrebnu stručnu pomoć.

U formalnom smislu moglo bi se primenom ZKP-a protumačiti da je veštak učesnik u postupku višeg ranga neko stručni savetnik odnosno da "reč" veštaka ima veći dokazni kredibilitet nego "reč" stručnog savetnika, po samom zakonu. Pre svega zato što stručni savetnik ne mora biti veštak, zato što ga bira i plaća stranka, zato što ne može obavljati sve procesne radnje koje po ZKP-u može veštak. Međutim, imajući u vidu da stručni savetnik može biti veštak, da veštaka može birati i plaćati druga stranka (javni tužilac) ne bi se moglo zaključiti da je po sili zakona "reč" veštaka iznad reči stručnog savetnika u svakom predmetu. Ovo naročito zato što stručni savetnik može biti u akademskom, stručnom i iskustvenom smislu u prednosti nad veštakom.

2.10. Uviđaj i rekonstrukcija

U delu **Uviđaj** postoji novina koja glasi da predmet uviđaja može biti lice, stvar i mesto, pa su shodno tome napisani i posebni članovi za uviđaj lica (član 134), uviđaj stvari (član 135) i uviđaj mesta (član 136).

Pod nazivom **Preduzimanje uviđaja**, član 133, u prvom stavu se navodi "**Uviđaj se preduzima kada je za utvrđivanje ili razjašnjenje neke važne činjenice u postupku potrebno neposredno opažanje organa postupka.**"

Ovakva formulacija zaokuplja pažnju posebno imajući u vidu nove tehnologije pa bi se moglo reći da se uviđaj ne bi vršio ukoliko se na uviđaju ne bi moglo neposrednim opažanjem utvrđivati ili razjašnjavati neka važna činjenica, nego bi se koristio neki uređaj kojim bi bilo moguće zabeležiti neki važan dokaz-činjenicu, a bez tog uređaja neposrednim opažanjem takav dokaz se ne bi mogao prikupiti.

Što se tiče pozivanja veštaka na uviđaj u poslednjem stavu člana 137. je navedeno "**Na uviđaj se može pozvati i veštak ako bi njegovo prisustvo bilo od koristi za davanje nalaza i mišljenja.**", a za stručno lice u trećem stavu stoji "**Prilikom preduzimanja uviđaja organ postupka po pravilu će zatražiti pomoć stručnog lica ...**".

Za razliku od uviđaja, što se tiče Rekonstrukcije događaja (**određivanje rekonstrukcije događaja**, čl. 137. ZKP-a) nigde se ne pominje ni stručno lice niti veštak, pa bi se moglo protumačiti da veštak i stručno lice više nisu potrebni za rekonstrukciju organu koji vodi postupak ni u situaciji ukoliko bi njihovo prisustvo bilo od koristi za davanje nalaza i mišljenja veštaka ili pak vršenja potrebnih merenja, snimanja itd.

3. ZAKLJUČAK

Veštačenje u krivičnom postupku je jedna od najznačajnijih radnji dokazivanja u važećem Zakoniku o krivičnom postupku. To se posebno odnosi na saobraćajno-tehničko veštačenje, imajući u vidu brojnost krivičnih dela protiv bezbednosti saobraćaja u strukturi svih izvršenih krivičnih dela u našoj zemlji.

Novi ZKP donosi dosta novina koje bi trebalo da preciznije regulišu sve što je vezano za veštačenje. Posebno ističemo Naredbu za veštačenje i stručnog savetnika što bi trebalo da utiče na kvalitetniji rad veštaka, a samim tim i dalo pozitivne rezultate u pravosudnom procesu.

Naime, uvođenjem stručnog savetnika, oni veštaci koji ne posvećuju dovoljno pažnje edukaciji tj. nedovoljno prate nova tehnološka rešenja proistekla iz novih naučnih dostignuća, neće moći da odgovore zahtevima, jer će se kako bude proticalo vreme tražiti sve kvalitetniji rad veštaka.

Pored toga jasna i precizna naredba za veštačenje u mnogome olakšava rad veštaka na izradi veštačenja, a Sudu ogromna korist prilikom donošenja presuda jer će dobijati kvalitetnije nalaze i mišljenja sa preciznijim odgovorima.

Osim toga, nakon uvođenja da **"Veštačenje se ne može odrediti radi utvrđivanja ili ocene pravnih pitanja o kojima se odlučuje u postupku."**, nadamo se da se više neće veštacima postavljati pravna pitanja, a veštacima upozorenje (i to sada Zakonsko) da ne zaboravljaju prilikom pisanja nalaza i mišljenja šta je domen njihovog veštačenja.

No i pored toga napominjemo da Novi ZKP i dalje ostavlja nejasnoće i nesaglasnosti oko stručnog lica, veštaka i stručnog savetnika, prisustva Uviđaju i Rekonstrukciji, Zakletvi veštaka, Čuvanju tajni, definicije uviđaja, definicije pravnog pitanja, i dr.

LITERATURA

[1.] Zakon o sudskim veštacima ("Službeni glasnik RS", br. 44/2010)

[2.] Zakonik o krivičnom postupku ("Službeni list SRJ" br. 70-2001 i 68-2002 i "Službeni glasnik", br. 58-2004, 85-2005, 115-2005, 49-2007 i 72-2009) koji važi do 31.12.2010. (a na osnovu Zakonika o krivičnom postupku "Sl.gl.RS", br. 46-2006, 49-2007 i 122-2008)

[3.] Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“ br 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, i 45/13)

[4.] Cvijan, M., D. Pešić i A. Radović: "Zakonska regulativa za izradu veštačenja"

[5.] Ilić, G., Majić, M., Beljanski, S., i Trešnjev, A.: "Komentar Zakonika o krivičnom postupku", Službeni glasnik, Beograd, 2012.

[6.] Škulić, M.: "Krivično procesno pravo opšti deo", Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2006.